

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکز
دانشکده هنر و معماری / گروه پژوهش هنر
پایان نامه
برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)
گرایش : پژوهش هنر

عنوان:
بررسی تطبیقی نقشمایه انسانی در ظروف
دوره ساسانی و سلجوقی

استاد راهنما:
جناب آقای دکتر محمود طاووسی

استاد مشاور:
سرکار خانم دکتر سوسن بیانی

پژوهشگر:
فائزه شناور ماسوله

زمستان ۱۳۸۹

تشکر و قدر دانی
تشکروسپاس از اساتید ارجمند جناب آقای
دکتر محمود طاووسی که در طی انجام این
پروژه رهنمود اصلی را بر عهده داشتند
و سرکار خانم دکتر بیانی که همراهی
صمیمانه ای را در این مسیر ارائه
فرمودند .

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

ای‌نجاناب فائزه شناور ماسوله دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپی‌وسته به شماره دانشجویی ۸۶۰۰۲۷۶۵۲۰۰ در رشته پژوهش هنر که در تاریخ ۸۹/۱۲/۹ از پایان نامه خود تحت عنوان: بررسی تطبیقی نقش‌مایه انسانی در ظروف دوره ساسانی و سلجوقی بدی‌نوسی‌له متعهد می‌شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط ای‌نجاناب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده‌ام، مطابق ضوابط و رویه‌های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده‌ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی هم سطح، پایانی‌تری یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره‌برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمی‌م.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با ای‌نجاناب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدارک تحصیلی ام‌هی‌چگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی: فائزه شناور ماسوله

تاریخ و امضا:

بسمه تعالی

در تاریخ : ۸۹/۱۲/۹

دانشجوی کارشناسی ارشد خانم / آقای **فائزه شناور**
ماسوله از پایان‌نامه خود دفاع نموده و با نمره
۱۷/۵ تمام به حروف هفده و نیم و با درجه
بسیارخوب مورد تصویب قرار گرفت .

امضاء استاد راهنما

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

مقدمه	۱
فصل اول: کلیات طرح	
۱-۱- بیان مساله	۴
۲-۱- اهمیت موضوع تحقیق	۵
۳-۱- هدف های تحقیق	۵
۴-۱- پرسش ها و فرضیه های پژوهش	۶
۵-۱- روش تحقیق	۶
۶-۱- پیشینه تحقیق	۷
۷-۱- محدودیت ها و مشکلات تحقیق	۸

فصل دوم: ساسانیان

۱-۲- کلیات تاریخی حکومت ساسانیان	۱۱
۲-۲- هنر و ادب در دوره ساسانی	۱۳
۱-۲-۲- نقش برجسته	۱۸
۲-۲-۲- نقاشی و موزاییک	۲۲
۳-۲-۲- سفال	۲۴
۴-۲-۲- فلزکاری	۲۶
۳-۲-۳- نقوش ساسانی	۲۷
۱-۳-۲- نقوش انسانی	۲۸
۲-۳-۲- نقوش شکار	۳۱
۳-۳-۲- نقوش جانوری	۳۷
۴-۳-۲- نقوش اسطوره ای انسانی	۴۱
۵-۳-۲- نقوش اسطوره ای جانوری	۴۷
۶-۳-۲- نقوش گیاهی	۴۸

فصل سوم: سلجوقیان

۱-۳- کلیات تاریخی حکومت	۵۵
۱-۱-۳- ورود اسلام به ایران و تأثیر آن در هنر	
	۵۷

۶۱	۲-۳- هنر سلجوقیان
۶۴	۱-۲-۳ معماری
۶۶	۲-۲-۳ فلزکاری
۷۲	۳-۲-۳ سفالینه
۷۹	۳-۳- نقوش سلجوقی
۸۳	۱-۳-۳ نقوش انسانی
۹۲	۲-۳-۳ نقوش شکار
۹۶	۳-۳-۳ نقوش جانوری
۹۸	۴-۳-۳ نقوش گیاهی

فصل چهارم: مطالعه تطبیقی نقوش انسانی ظروف دو دوره

۱۰۲	۱-۴- مقایسه تطبیقی نقوش انسانی
۱۰۴	۱-۱-۴ ویژگی پیکره ها
۱۰۹	۲-۱-۴ فرم چهره ها
۱۱۲	۳-۱-۴ آرایش موی سر
۱۱۴	۴-۱-۴ پوشاک

فصل پنجم: نتیجه گیری

۱۳۱	۱-۵ نتیجه گیری
۱۴۳	منابع و مآخذ

فهرست جدول ها

عنوان

صفحه

جدول ۴-۱- جزئیات پوشاک مردان ساسانی	۱۲۱
جدول ۴-۲- جزئیات پوشاک زنان ساسانی	۱۲۴
جدول ۴-۳- جزئیات پوشاک مردان سلجوقی	۱۲۶
جدول ۴-۴- جزئیات پوشاک زنان سلجوقی	۱۲۹
جدول ۵-۱- مقایسه ی کلی خصوصیات نقوش ساسانی و سلجوقی	۱۳۸
جدول ۵-۲- مقایسه ی عناصر موجود در نقوش دو دوره ساسانی و سلجوقی	۱۳۹
جدول ۵-۳- مقایسه ی مضامین نقوش دو دوره ساسانی و سلجوقی	۱۳۹
جدول ۵-۴- مقایسه ی نقوش شکار ساسانی و سلجوقی	۱۴۰
جدول ۵-۵- مقایسه ی نقش زن در ظروف ساسانی و سلجوقی	۱۴۱
جدول ۵-۶- مقایسه ی نقش مرد در ظروف ساسانی و سلجوقی	۱۴۲

فهرست تصاویر

عنوان

صفحه

تصویر ۱-۲-گرفتن دیهیم از اهورامزدا توسط اردشیر اول	
نقش رستم.....	۱۹
تصویر ۲-۲-همان.....	۲۰
تصویر ۳-۲- موزاییک. رامشگر. ساسانی.....	۲۳
تصویر ۴-۲- کاشی دیواری. بیشاپو. ساسانی.....	۲۳
تصویر ۵-۲- سفالینه با لعاب سبز و آبی . ساسانی	۲۵
تصویر ۶-۲- همان.....	۲۵
تصویر ۷-۲- همان.....	۲۵
تصویر ۸-۲- بشقاب نقره ساسانی با نقش شاهزاده	۳۰
تصویر ۹-۲- بشقاب سیمین زراندود. قرن ۶ میلادی .جلوس شاه. موزه ارمیتاژ.....	۳۰
تصویر ۱۰-۲- دیواره غربی طاق بستان ،ساسانی، قسمتی از نقش برجسته شکارگاه شاهی،	
شکارگراز.....	۳۳
تصویر ۱۱-۲- دیتیل تصویر قبل.....	۳۴
تصویر ۱۲-۲- طاق بستان ،ساسانی، قسمتی از نقش برجسته شکارگاه شاهی	۳۴
تصویر ۱۳-۲- بشقاب شکار شاپور ساسانی.....	۳۵
تصویر ۱۴-۲- دیتیل تصویر قبل.....	۳۶
تصویر ۱۵-۲- مجسمه شاه ساسانی . موزه متروپولیتن	۳۶
تصویر ۱۶-۲- ظرف طلا مشهور به جام خسرو اول... .	۳۷
تصویر ۱۷-۲- دتیل مرکزی تصویر قبل.....	۳۷
تصویر ۱۸-۲- نقشمایه های جانوری . ظروف ساسانی	۳۸

- تصویر ۲-۱۹- بشقاب نقره ساسانی .نقش شکار .موزه متروپولیتن..... ۳۹
- تصویر ۲-۲۰- سیمینه ساسانی .نقش شکار..... ۴۰
- تصویر ۲-۲۱- سیمینه ساسانی . نقش شکار..... ۴۱
- تصویر ۲-۲۲- بشقاب نقره . ساسانی . موزه ارمیتاژ ۴۲
- تصویر ۲-۲۳- بشقاب نقره زراندود ساسانی . مجموعه فریر ۴۴
- تصویر ۲-۲۴- ابریق نقره قرن ششم وهفتم میلادی .موزه متروپولیتن..... ۴۶
- تصویر ۲-۲۵- نقش سیمرغ .ظرف ساسانی..... ۴۷
- تصویر ۲-۲۶- پارچه ابریشمی.موزه هنرهای تزیینی پاریس..... ۴۷
- تصویر ۲-۲۷- پارچه با نقش سیمرغ .ساسانی..... ۴۸
- تصویر ۲-۲۸- ابریق با نقش سیمرغ .ساسانی..... ۴۸
- تصویر ۲-۲۹- بشقاب نقره زراندود ساسانی . مجموعه فریر ۴۸
- تصویر ۲-۳۰- دیتیل بشقاب نقره زراندود ساسانی . مجموعه فریر..... ۴۹
- تصویر ۲-۳۱- نقوش گیاهی . حجاری . ساسانی... ۵۰
- تصویر ۲-۳۲- همان..... ۵۰
- تصویر ۲-۳۳- همان.....
- تصویر ۳-۱- دو نفر مقرب ،خوچو،سده 8-9 م .،برلین،موزه مردم شناسی..... ۶۱
- تصویر ۳-۲- تکچهره خیالی مانی و قربان اطراف چین، برلین، موزه مردم شناسی..... ۶۱
- تصویر ۳-۳- عودسوزبرنزی.سلجوقی. موزه لوور پاریس ۶۷
- تصویر ۳-۴- همان..... ۶۷
- تصویر ۳-۵- بشقاب آلب ارسلان..... ۶۷
- تصویر ۳-۶- ابریق برنزی نقره نشان .خراسان .قرن ۷ هجری . موزه متروپولیتن..... ۶۸
- تصویر ۳-۷- دیتیل تصویر قبل..... ۶۸
- تصویر ۳-۸- فلزکاری سلجوقی..... ۶۹
- تصویر ۳-۹- فلزکاری سلجوقی ۷۰

- تصویر ۳-۱۰- فلزکاری سلجوقی..... ۷۰
- تصویر ۳-۱۱- دیتیل تصویر قبل..... ۷۰
- تصویر ۳-۱۲- فلزکاری سلجوقی..... ۷۱
- تصویر ۳-۱۳- دیتیل تصویر قبل..... ۷۱
- تصویر ۳-۱۴- آجرسفالی لعابدار .بهرام و آزاده .
کاشان. سلجوقی. موزه اسلامی قاهره..... ۷۴
- تصویر ۳-۱۵- کاشی لعابدار سلجوقی..... ۷۴
- تصویر ۳-۱۶- سفال مینای سلجوقی..... ۷۵
- تصویر ۳-۱۷- سفالینه با تزئینات خطی..... ۷۶
- تصویر ۳-۱۸- بشقاب های سفالی سلجوقی . نقوش نوشتاری
..... ۷۷
- تصویر ۳-۱۹- سفالینه سلجوقی. تلفیق انسان و جانور ۷۸
- تصویر ۳-۲۰- سفالینه سلجوقی. سرظرف فرم جانوری ۷۸
- تصویر ۳-۲۱- صفحه ای از نسخه ورقه و گلشاه ،
اثر عبدالمومن خوئی ، دوره
سلجوقی..... ۸۱
- تصویر ۳-۲۲- همان..... ۸۱
- تصویر ۳-۲۳- سفال مینای سلجوقی..... ۸۳
- تصویر ۳-۲۴- سفالینه لعابدار . سلجوقی . مجموعه آلن
بالج..... ۸۴
- تصویر ۳-۲۵- سفالینه لعابدار . سلجوقی . سده هفتم ۸۵
- تصویر ۳-۲۶- کاسه لعابدار مینایی . سلجوقی... ۸۷
- تصویر ۳-۲۷- بشقاب سفالی . کاشان . سلجوقی قرن ۶ .
موزه فریر و اشنگتن..... ۸۸
- تصویر ۳-۲۸- بشقاب زرین فام . سلجوقی . موزه متروپولیتن
. شاه و ملازمان..... ۸۹
- تصویر ۳-۲۹- سفالینه سلجوقی . قرن هفتم . بهرام و آزاده
. موزه متروپولیتن..... ۹۰
- تصویر ۳-۳۰- دیتیل تصویر قبل..... ۹۰
- تصویر ۳-۳۱- نماد مریخ ترصیع شده بر روی بخوردان سلجوقی
..... ۹۰
- تصویر ۳-۳۲- سفال سلجوقی..... ۹۱
- تصویر ۳-۳۳- دیتیل تصویر قبل..... ۹۱

- تصویر ۳-۳۴- کاسه سفالین لعابدار . سلجوقی. ۹۲
- تصویر ۳-۳۵- سفالینه سلجوقی بهرام و آزاده. ۹۳
- تصویر ۳-۳۶- کاسه سفالین لعابدار . سلجوقی . قرن ۶ موزه مرتیزشیف. ۹۴
- تصویر ۳-۳۷- سفالینه لعابدار. اواخر قرن ششم هجری. مجموعه پاریش و استون. ۹۴
- تصویر ۳-۳۸- سفالینه سلجوقی . مجموعه گونتر. ۹۶
- تصویر ۳-۳۹- سفالینه لعابدار سلجوقی. نقوش جانوری ۹۷
- تصویر ۳-۴۰- سفالینه لعابدار سلجوقی. نقوش جانوری ۹۷
- تصویر ۳-۴۱- سفالینه لعابدار سلجوقی. نقوش جانوری ۹۷
- تصویر ۳-۴۲- سفال لعابدار . سلجوقی . مجموعه آلن بالچ ۹۸
- تصویر ۳-۴۳- کاشی لعابدار سلجوقی . نقوش گیاهی ۹۹
- تصویر ۳-۴۴- کاشی لعابدار سلجوقی . نقوش گیاهی ۹۹
- تصویر ۴-۱- بشقاب سفالی . سلجوقی . موزه فریر و اشنگتن ۱۰۵
- تصویر ۴-۲- بشقاب لعابدار سلجوقی. ۱۰۵
- تصویر ۴-۳- سفال لعابدار. سلجوقی. مجموعه پاریس و استون ۱۰۵
- تصویر ۴-۴- سفالینه سلجوقی . بهرام و آزاده . موزه متروپولیتن. ۱۰۶
- تصویر ۴-۵- سیمینه ساسانی . نقش شکار. ۱۰۶
- تصویر ۴-۶- سیمینه ساسانی . نقش شکار. ۱۰۶
- تصویر ۴-۷- بشقاب نقره ساسانی . نقش شکار . موزه متروپولیتن. ۱۰۶
- تصویر ۴-۸- موزاییک. نوازنده چنگ . بیشاپور . ساسانی ۱۰۷
- تصویر ۴-۹- بشقاب نقره زراندود ساسانی . مجموعه فریر ۱۰۷
- تصویر ۴-۱۰- سفالینه سلجوقی . بهرام و آزاده . موزه متروپولیتن. ۱۰۸
- تصویر ۴-۱۱- بشقاب سفالین . سلجوقی. شاه و ملازمانش، موزه فریر و اشنگتن. ۱۰۸

- تصویر ۴-۱۲- بشقاب سلجوقی ۱۰۹
- تصویر ۴-۱۳- دیواره غربی طاق بستان . ساسانی ۱۰۹
- تصویر ۴-۱۴- سفال سلجوقی . موزه ویکتوریا آلبرت ۱۰۹
- تصویر ۴-۱۵- سیمینه ساسانی . نقش شکار..... ۱۰۹
- تصویر ۴-۱۶- نقوش انسانی سفالینه .سبک کاشان . سلجوقی
..... ۱۱۰
- تصویر ۴-۱۷- نقوش انسانی سفالینه . سبک سلطان آباد .
سلجوقی..... ۱۱۰
- تصویر ۴-۱۸- نقوش انسانی سفالینه .سبک ری . سلجوقی ۱۱۱
- تصویر ۴-۱۹- نقوش انسانی سفالینه . سبک ساوه . سلجوقی
..... ۱۱۱
- تصویر ۴-۲۰- نقوش انسانی سفالینه .سبک کاشان
..... سلجوقی..... ۱۱۱
- تصویر ۴-۲۱- نقوش انسانی سفالینه .سبک ری . سلجوقی ۱۱۲
- تصویر ۴-۲۲- نقوش انسانی سفالینه .سبک سلطان آباد
..... سلجوقی..... ۱۱۲
- تصویر ۴-۲۳- ظرف طلا معروف به جام خسرو اول .کتابخانه
ملی پاریس..... ۱۱۲
- تصویر ۴-۲۴- شاه ساسانی..... ۱۱۲
- تصویر ۴-۲۵- کاسه لعابدار سلجوقی .ری.مجموعه ام ام
واربورگ..... ۱۱۳
- تصویر ۴-۲۶- کاسه لعابدار سلجوقی.ساوه .مجموعه آلن
بالچ..... ۱۱۳
- تصویر ۴-۲۷- سیمینه ساسانی ۱۱۳
- تصویر ۴-۲۸-بشقاب نقره اندود ساسانی..... ۱۱۳
- تصویر ۴-۲۹- نقش زن در بشقاب سلجوقی..... ۱۱۴
- تصویر ۴-۳۰- کاسه لعابدار سلجوقی..... ۱۱۴
- تصویر ۴-۳۱- ابریق نقره ساسانی..... ۱۱۵
- تصویر ۴-۳۲- دیتیل نقش واقع بر ابریق نقره ... ۱۱۵
- تصویر ۴-۳۳- کاشی لعابدار سلجوقی..... ۱۱۶
- تصویر ۴-۳۴- بشقاب لعابدار سلجوقی..... ۱۱۶
- تصویر ۴-۳۵- بشقاب نقره ساسانی .نقش شکار .موزه
متروپولیتن..... ۱۱۶

تصویر ۴-۳۶ - سیمینه ساسانی . نقش شکار..... ۱۱۶

مقدمه

انسان، از دیرباز یکی از موضوعات اصلی هنرمندان در خلق اثر هنری بوده است. مطالعه‌ی طرح انسان در رشته‌های مختلف هنری همواره یکی از راه‌گشایترین روش‌ها در کشف خصوصیات هر عصر می‌باشد. در واقع وجوه مختلف دوره‌های تاریخی و خصوصیات آن‌ها از طریق مطالعه‌ی چگونگی بازتاب انسان و محیط پیرامون او در هنر هر دوره امکان‌پذیر است.

گرچه دو دوره‌ی ساسانی و سلجوقی از توالی تاریخی برخوردار نیستند اما با توجه به این که قوم سلجوق در قرن پنجم هجری اولین قومی هستند که در عرصه‌ی هنر آثار قابل توجهی خلق نموده‌اند، تداوم سنت‌های هنری عصر ساسانی به عنوان آخرین دوره‌ی با شکوه هنری قبل از اسلام در آثار این دوره امکان‌پذیر است.

باید در نظر داشت علاوه بر تأثیر مولفه‌های ویژه‌ی عصر سلجوقی و فرهنگ اسلامی، هنرمندان این دوره از میراث به جای مانده از دوره ساسانی نیز در خلق آثار هنری خود بهره برده‌اند. ورود اسلام و منع استفاده از ظروف زرین و سیمین سبب رواج ظروف سفالین گردید اما هنرمندان کمابیش برای تزیین این ظروف از نقوش رایج پیشین بهره جستند، به همین سبب علی‌رغم تفاوت عمده این ظروف ناشی از قابلیت‌های جنسی فلز و سفال، مطالعه‌ی نقوش به‌کار رفته در آنها امکان‌پذیر است. موضوع نقوش انسانی به‌کار گرفته شده در تزیین ظروف این دو دوره بیش از همه متأثر از ادبیات و اساطیر بوده است که چگونگی آن در این پایان‌نامه بررسی شده است.

از آن‌جا که هنر هر دوره به‌طور مستقیم از شرایط اجتماعی، تاریخی، فرهنگی آن دوره تأثیر می‌پذیرد، برای فهم بهتر هنر لازم است مؤلفه‌های اجتماعی، تاریخی، فرهنگی آن دوره مورد ارزیابی قرار گیرد. از همین رو بخشی از این پایان‌نامه به بررسی اجمالی موارد مذکور در دو دوره‌ی ساسانی و سلجوقی اختصاص یافته است.

این پایان‌نامه در پنج فصل تدوین شده است:

فصل اول به طرح تحقیق پایان‌نامه اختصاص یافته است. در فصل دوم ابتدا عصر ساسانی از لحاظ تاریخی معرفی شده و اوضاع هنری و فرهنگی این عصر و هنرهای شاخص آن معرفی گردیده است. فصل سوم با روندی مشابه فصل قبل بستر اجتماعی، فرهنگی دوره سلجوقی را مورد ارزیابی قرار داده و هنرهای شاخص این دوره را معرفی نموده است.

در فصل چهارم نقوش انسانی ظروف دو دوره و عناصر آنها به تفکیک از لحاظ شکل و موضوع مورد بررسی قرار گرفته است. فصل پنجم به نتیجه‌گیری اجمالی در زمینه‌ی این پروژه اختصاص یافته است. این فصل برآیند کلی مطالعات تطبیقی در زمینه نقوش انسانی این دو دوره است.

بی‌شک با توجه به کمبود منابع غنی در زمینه‌ی این رساله، تحقیق از کاستی‌هایی برخوردار است، اما نگارنده امیدوار است این پایان‌نامه بتواند گام کوچکی در راستای موضوع مورد نظر و راه‌گشای تحقیق‌های بعدی پژوهشگران واقع گردد.

زحمات اساتید بزرگوار در طی دوره‌ی تحصیل که سبب انگیزه برای این پایان‌نامه گردید و زحمات و راهنمایی‌های استاد راهنمای ارجمند، جناب آقای دکتر طاووسی و استاد مشاور محترم، سرکار خانم دکتر بیانی در شکل‌گیری این پایان‌نامه سزاوار صمیمانه‌ترین سپاس‌ها است. امید این که این پایان‌نامه گامی کوچک در عرصه‌ی پژوهش هنر ایران عزیز باشد.

فصل اول کلیات طرح

۱-۱- بیان مساله

اهمیت شناسایی هنر و فرهنگ دوره های مختلف که بیانگر ذوق و قریحه خاص مردمان آن روزگار بوده و تلفیق بسیار زیبایی از نوع باور ها ، آیین و نیز خلاقیت و هنر را به نمایش می گذارد ، بر کسی پوشیده نیست .

دوره ساسانی از باشکوهترین و مهمترین دوره های ایران قبل از اسلام است ، که شکوهمندی خود را در انواع هنرها از جمله نقش برجسته ، فلزکاری ، تولید انواع پارچه و سایر رشته های هنری به نمایش نهاده است . بعد از ورود اسلام به ایران ، دوره سلجوقی در واقع اولین و اصلی ترین دوره هنری راشکل داد، که تبلور خاص آن در رشته های گوناگون هنری و تنوع بصری و مضمونی نقوش آن نمایان شد . از عوامل موثر در این تنوع و گستردگی می توان به غنای پیشینه هنری ایران قبل از اسلام و انتقال آن به ویژه از دوره ی ساسانی اشاره کرد . از دیگر عوامل موثر، علاوه بر توالی عناصر و نقشمایه های تصویری ، ورود عناصر تصویری جدید به واسطه ورود قومی جدید به ایران و همچنین تاثیر مراودات بازرگانی با کشور چین دانست .

در این میان بررسی نقوش انسانی ظروف این دو دوره به صورت تطبیقی و چگونگی تداوم و توالی مولفه های تصویری و یا عدم آن از دوره ساسانی تا سلجوقی قصد پژوهش حاضر است . بالطبع شناسایی و تامل هرچه بیشتر در این مقوله در کنار بررسی اجمالی فرهنگ و تمدن این مردمان ، ما را در تجزیه و تحلیل و برقراری ارتباط عمیق تر با آثار آنها و شناخت هرچه بیشتر نقوش و مولفه های مشترک تصویری موجود یاری می رساند.

۲-۱- هدف های تحقیق

در این تحقیق به بررسی کلی هنر و فرهنگ دوره ساسانی و سلجوقی که به فاصله چند قرن از هم شکل گرفته اند پرداخته خواهد شد. محوریت موضوع با بررسی ظروف این دو دوره و نقوش انسانی آنهاست. هدف از این رویکرد بررسی نحوه توالی و تداوم بنمایه های موجود در هنر و نقوش ایران و چگونگی اشتراکات و افتراقات آنها با توجه به عناصر زمان و حذف و اضافه شدن نمادهای آیینی، مذهبی و نژادی می باشد. در این پژوهش با توجه به موارد مذکور تلاش بر شناسایی مفهومی و تحلیلی نقوش انسانی ظروف این دو دوره از راه مقایسه آنها خواهد بود.

۳-۱- اهمیت و ضرورت مساله

نقشمایه انسانی در آثار هنری همواره از جایگاهی ویژه برخوردار بوده و بررسی چگونگی سیر تحول و نمایش آن در هر دوره ما را در شناخت هرچه بیشتر مردمان آن دیار و زمان یاری می رساند. بررسی چگونگی توالی و یا عدم توالی نقوش انسانی ظروف و عناصر آن از دوره ساسانی تا سلجوقی با توجه به فاصله زمانی قابل توجه میان آنها، نشان از میزان پیوستگی و غنای هنری ایران در دوره های مختلف دارد.

نگارنده در این تحقیق بر آن است تا با بررسی و معرفی کلی هنر و نقشمایه های انسانی دو دوره ساسانی و سلجوقی، به ریشه یابی عناصر و نمادهای موجود در تصاویر و چگونگی سیر آنها و نیز شناخت عوامل اثر گذار بر آنها پردازد.

۴-۱- پرسشها و فرضیه های پژوهش

با توجه به موضوع مورد بحث و بررسی آن، سوالات زیر مطرح می شود:

۱- آیا نقوش تزئینی انسانی بروی ظروف دوره ساسانی ابداعی است یا امتداد و تداوم اشکانی است؟

۲- آیا نقوش انسانی بروی ظروف دوره سلجوقی ابداعی است یا تداوم دوره های قبل است؟

۳- نحوه توالی عناصر و یا تاثیر و تاثر دوره های پیشین یا معاصر در شکل گیری هنر هرکدام از دوره های مذکور چگونه بوده است؟

و در ادامه می توان فرضیه های زیر را مطرح نمود :

۱- نگارگری و ایجاد نقوش انسانی بروی ظروف دوره ساسانی بر مبنای تداوم و تاثیر که از دوره های قبل و اشکانی داشته است، شکل گرفته است .

۲- پس از اسلام، نقوش انسانی موجود بر ظروف سلجوقی، هم تداوم آنها را از دوره ساسانی نشان می دهد و هم متأثر از عناصر قوم سلجوقی است که با خود از آسیای میانه آورد .

۳- در دوره های مذکور، موضوع تداوم و امتداد هنری و نیز تاثیر و تاثر عناصر هنری، مذهبی و قومی برهم کاملاً مشهود است.

۱-۵ روش تحقیق

روش تحقیق در پژوهش حاضر با توجه به موضوع مورد بحث و رویکرد آن تحلیلی، مقایسه ای، تاریخی خواهد بود .

۱-۶ پیشینه تحقیق

در زمینه معرفی هنر ، تاریخ و فرهنگ دوره های ساسانی و سلجوقی تحقیقات و کتب متعدد و ارزشمندی توسط محققان و نویسندگان ایرانی و غیر ایرانی به نگارش در آمده است که از آن جمله می توان به :

- اتینگهاوزن، ریچارد . یار شاطر، احسان، اوج های درخشان هنر ایران، ۱۳۷۹، ترجمه : هرمز
عبدالهی . رویین پاکباز، تهران، نشر آگاه
- گیریشمن .رومن، هنر ایران (دوره پارتی و ساسانی)، ۱۳۵۰، ترجمه : بهرام فره وشی، تهران
،انتشارات علمی و فرهنگی
- پوپ.آرتور،سیری در هنر ایران (از دوران پیش از تاریخ تا امروز) ، ۱۳۸۷،جلد دوم،تهران
،انتشارات علمی و فرهنگی
- س.م. دیماندا، راهنمای صنایع اسلامی، ۱۳۶۵، ترجمه : عبدالله فریار،تهران،انتشارات علمی و
فرهنگی
- پوپ. آرتور،شاهکارهای هنر ایران،۱۳۸۴،ترجمه: پرویز ناتل خانلری، تهران، شرکت انتشارات
علمی و فرهنگی
- بوسایلی.ماریو،شراتو.امبرتو،هنر پارتی و ساسانی، ۱۳۸۳، ترجمه : یعقوب آژند، چاپ دوم، تهران
،انتشارات مولی
- گانترسی،جنت. پل، فلزکاری ایران در دوران هخامنشی، اشکانی و ساسانی، ۱۳۸۳، ترجمه : شهرام
حیدر آبادیان، چاپ اول، تهران، انتشارات گنجینه هنر
- س.م. دیماندا، راهنمای صنایع اسلامی، ۱۳۶۵، ترجمه : عبدالله فریار، تهران، انتشارات علمی و
فرهنگی
- محبی.حمیدرضا، مطالعه و بررسی نقوش شکار در هنر ایران(تاپایان دوره صفویه). ۱۳۷۷ ۱۳۷۷،
دانشگاه تربیت مدرس
- صرامی.رسول، بررسی ظروف سیمین ساسانی از نظر شیوه ساخت و نحوه تزیین، ۱۳۷۲، دانشگاه
تربیت مدرس
- صدری .مهرداد، نمادگرایی در هنر هخامنشی و ساسانی، ۱۳۸۴، دانشکده هنر، دانشگاه تربیت مدرس
اشاره کرد .